

*Filaret Scriban, Ioan Strat sau Titu Maiorescu.
Cine a fost primul rector al Universității din Iași?*

Cătălin BOTOȘINEANU

Cuvinte cheie: Universitatea din Iași, rectorat, memorie academică, istoriografie

Introducere

Studierea, în spațiul istoriografic românesc, a rectorilor unei Universități a fost subsumată istoriei acelei instituții, fiind tratată de obicei la capitolul profesorilor, unde, în biografia unor personalități, era consemnată și ocuparea celei mai înalte demnități din fruntea Universității. Specificul scrierii istoriei Universității din Iași, de obicei fiind ocupate momentele aniversare, a făcut ca prezentarea caracteristicilor rectoratului și a administrării acestuia să ignore problemele cu care se confruntau și diferendele care au opus rectorii Universității din Iași titularilor de la Instrucțiune sau Senatului Universitar. Cu atât mai mult este importantă o discuție asupra primilor rectori ai Universității din Iași, cu cât oferă noi indicii asupra dilemelor din primii ani de existență.

Problema începuturilor Universității din Iași a preocupat deopotrivă oficialitățile așezământului universitar, cât și pe istorici. În ambele cazuri, soluțiile propuse pentru cronologia și semnificația momentelor inaugurale nu au ajuns la concluzii satisfăcătoare sau au încercat să acrediteze drept firești problemele inițiale¹. Anumite intuiții legate de dificultățile Universității în primii ani de existență le-a avut D. Berlescu, în studiul său din 1960, însă acesta nu a dezvoltat și problema statutului rectoral². Recent,

¹ Universității din Iași i s-au dedicat până acum nu mai puțin de cinci lucrări cu caracter monografic. În enumerarea acestor reconstituiri, cercetătorii istoriei Universității din Iași contabilizează și un *Anuar* al Universității, editat cu ocazia semicentenarului instituției. Evoluția Universității în primii 50 de ani de existență a fost întocmită de către A. D. Xenopol (*Anuarul general al Universității din Iași, tipărit cu prilejul jubileului de 50 de ani*, Iași, 1911). Apoi au urmat volumele: *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași 1860-1960*, 2 vol., București, 1960; Gh. Platon, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, redactori responsabili, *Istoria Universității din Iași*, Iași, 1985; *Universitatea din Iași. De la modelul francez la sistemul Bologna*, coord. Gh. Iacob, Iași, 2007; Gh. Iacob, Alexandru-Florin Platon (coord.), *Istoria Universității din Iași*, Iași, 2010.

² D. Berlescu, „Universitatea din Iași de la 1860 la 1918”, în *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași*, vol. I, București, 1960, p. 117. În mediul istoriografic este

istoricul ieșean Florea Ioncioaia s-a ocupat îndeaproape de fondarea Universității din Iași, dezvoltând incertitudinile instituționale ale acesteia și modul în care a fost semnificată din punct de vedere istoriografic apariția primei forme de învățământ superior românesc³. Lămuririle sale asupra statutului noii instituții, plecând de la o preistorie a încercărilor de a imagina o universitate în capitala Moldovei, culminând cu mandatul recuperator al lui Maiorescu, au dezvăluit implicit slăbiciunile opiniilor oficiale din *Anuarele* Universității care au încercat să „pună ordine” în parcursul instituțional al primilor ani. Pe linia aceasta, voi încerca să propun o nouă cronologie a primilor rectori pe care i-a avut Universitatea, în perioada 1860-1864, și să dezvolt ideea potrivit căreia arhiepiscopul Filaret Scriban (1811-1873), profesor al Facultății de Teologie, a fost primul rector al Universității din Iași. De altfel, în aceea fază a provizoratului, era singurul care putea ocupa mandatul rectoral până la „deplina constituire a Universității”.

Ipoieza noastră pleacă de la câteva observații pe marginea documentelor din arhiva Universității din Iași, din arhiva Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice Moldova, din arhiva Comitetului Central de Instrucțiune Publică și, mai cu seamă, de la analiza semnăturilor de la poziția rectorului existente pe documentele oficiale. În același timp, miza constituirii „Facultății medicale”, așa cum rezultă din dezbaterile avute de către profesori în cursul anului 1860, în cadrul proceselor verbale ale Consiliului Școlar, ale Consiliul Academic și în cuprinsul *raportului* lui Kogălniceanu din 16 octombrie 1860, a făcut ca primele două luni de existență a Universității să poarte semnul provizoratului. Tot o incertitudine a fost și inaugurarea Facultății teologice, în perioada septembrie-noiembrie 1860. În opinia noastră, viziunea profesorilor și cea a lui Kogălniceanu asupra „deplinei constituirii” a Universității au fost în dezacord în momentele inaugurale, lucru care s-a răsfrânt și asupra statutului rectoral. Până la 24 noiembrie 1860, data alegerii lui Ioan Strat ca rector, Consiliul Academic a oscilat între funcționarea provizorie sau „constituirea definitivă” a Universității. La 28 octombrie 1860, data alegerii provizoriei a

cunoscut faptul că documentarea în arhive pentru impresionantul său studiu nu a făcut-o personal profesorul Berlescu, aceasta însă nu îi scade meritul de a fi autorul unui text de pionierat pentru istoriografia Universității din Iași.

³ Florea Ioncioaia, „Universitarii și istoria universității (I). Istoriografia Universității: tipologie, obiect, probleme”, în *Analele Științifice ale Universității din Iași-ist*, tom LI, 2005, p. 409-436; Idem, „Titu Maiorescu și primul său rectorat la Universitatea din Iași”, în *Universitatea din Iași. De la modelul francez la sistemul Bologna*, coord. Gh. Iacob, Iași, 2007, p. 387-418; Idem, „Înființarea și începuturile Universității din Iași (1860-1864)”, în Gh. Iacob, Alexandru-Florin Platon (coord.), *Istoria Universității din Iași*, Iași, 2010, p. 129-150; Idem, „Istorie intelectuală și referință ideologică: preistoria Universității din Iași”, în *Historia Universitatis Iassiensis*, I, 2010, p. 13-36.

lui F. Scriban, Facultatea de Medicină nu era reprezentată, cu atât mai puțin la 24 noiembrie 1860. Ceva important s-a întâmplat între aceste date sau cineva i-a obligat pe profesori să renunțe la provizorat și să aleagă rectorul, conform *Statutelor*. De altfel, așa cum vom vedea, s-a dorit respectarea cu scrupulozitate a cadrului legal. Anumite documente emise de Universitate arată că în Consiliul Academic, începând cu luna noiembrie 1860, s-a „mimat” funcționarea Facultății de Medicină în timp ce Facultatea de Teologie își căuta o identitate⁴.

Din păcate, singurele surse, care sunt de natură oficială, se înscriu în logica administrativă⁵ a instituțiilor respective. Literatura memorialistică a actorilor epocii lipsește⁶, în timp ce informațiile din presa ieșeană a vremii (revista *Ateneul român*) sunt greu de verificat⁷. În același timp, în cursul

⁴ Într-un raport din anul 1861, V. A. Urechia menționa că Facultatea medicală era „reprezentată” prin cursul gratuit al dr. Negură, în timp ce elevii din clasa a VIII-a de la Seminarul Central au fost înscriși la Facultatea de Teologie (V. A. Urechia, *Opere complete. Didactica*, 1883, p. 159).

⁵ Pe documentele emise sau primite de Universitatea din Iași și de către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice Moldova, pentru perioada 1860-1863 cel puțin, sunt de regulă înscrise trei date, uneori, mai ales la rapoartele care însoțeau decretele domnești de numire chiar patru date. Nu iau în calcul data la care s-a pus rezoluția pe actul respectiv. De aici provine deruta onora dintre cei care s-au apropiat de epocă, încercând să ordoneze evenimentele, și care se reflectă în datele diferite propuse pentru numiri ale profesorilor la catedrele Universității, confirmarea unor hotărâri, începerea cursurilor etc. Apoi, în calcul trebuie luată și precaritatea sistemului de registratură și arhivare folosit de instituții, indiferent de regulile comune ale expediției și destinatarului. Din această cauză, unele documente se află în arhiva Universității, deși ar trebui să se păstreze în aceea a Comitetului Central de Inspecțiune Școlară, sau se regăsesc în arhiva Ministerului Instrucțiunii, deși trebuiau să fie arhivate la Rectoratul Universității. Astfel, pe documente este înscrisă data întocmirii care coincide, probabil, cu expedierea documentului, de obicei în josul paginii, apoi data înregistrării de către primitor, de regulă la Minister în interiorul unei ștampile, în partea din stânga sus a paginii, și, presupun, pe baza confruntării unor evenimente descrise de documente cu datele publicate în *Monitorul Oficial al Moldovei*, mai este înscrisă și data la care s-a întocmit răspunsul la/pentru acel document, în partea de sus, în dreapta paginii. De multe ori, diferența poate ajunge și la două luni între datele înscrise pe document.

⁶ Din păcate, inclusiv la Titu Maiorescu perioada 1860-1864 lipsește din cele 9 volume ale memoriilor sale publicate, *Jurnal și epistolar*.

⁷ În 31 decembrie 1860, revista *Ateneul român* a publicat transcrierea discuțiilor din cadrul ședinței Consiliului Academic din 24 noiembrie 1860, unde noul rector I. Strat ar fi ținut un „discurs” pe tema misiunii sale. În unele numere din luna decembrie, s-au mai publicat prelegerile inaugurale ale unor profesori ai Universității precum și răspunsul rectorului Strat dat celor care contestau Universitatea (în numărul din 8 decembrie). Curioase sunt unele declarații ale lui Strat, care nu sunt menționate în procesele verbale păstrate în fondul Universității și nici menționate în altă parte. Însă, din punctul nostru de vedere, „discursul” lui Strat din cadrul Consiliului, publicat în 31 decembrie 1860, trebuie citit în prelungirea scrisorii sale către ziarul *Independința*, publicată în nr. din 8 decembrie a *Ateneului român*. E vorba de un efort de a apăra și legitima existența Universității. D. Berlescu a citat fragmentar revista, făcând trimitere la știrile legate de numirile la catedre,

textului voi face referiri la titulatura purtată sau atribuită rectorului Universității din Iași în documentele oficiale precum și în *Statutele Universității*⁸ și în *Legea Instrucțiunii* din 1864. Aceasta, pentru a arăta capcana în care au căzut autorii primului *Anuar* al Universității⁹, mai precis A. D. Xenopol, care i-au atribuit retrospectiv titulatura de pro-rector lui F. Scriban pentru calitatea avută în primele șapte ședințe ale Consiliului Academic, din perioada octombrie-noiembrie 1860, deși formula nu este menționată în *Legea* din 1864, nici măcar în *Legea Învățământului Secundar și Superior* din 1912. În contextul în care istoria oficială a Universității nu căzuse de acord asupra dilemelor începutului, nu miră faptul că asupra persoanei care a ocupat prima oară postul rectoral avem o multitudine de opinii: I. Strat sau S. Bărnăuțiu la V. A. Urechia¹⁰, S. Bărnăuțiu în viziunea lui Nicolae Iorga¹¹, I. Strat pentru A. D. Xenopol și istoriografia Universității, Titu Maiorescu drept „noul și primul rector al Universității” pentru profesorii Universității în ședința de alegere a sa ca rector, în septembrie 1863. Pare că statutul de „pro-rector”, acreditat pentru F. Scriban (1811-1873) la stabilirea primei cronologii oficiale a Universității în 1897, l-

dialogurile închipuite de revistă fiind neverosimile (*Ateneul român*, Iași, I, nr. 12, 31 dec., p. 106-108; nr. 10, 8 dec., p. 89-90).

⁸ *Anuarul Universității din Iași pe anul școlar 1895-1896, precedat de o ochire retrospectivă asupra învățământului superior din Iași*, Iași, 1897, p. 39-43. O copie a actului de înființare, care are mențiunea greșită că ar fi transcris în limba română, se regăsește pe pagina web a Universității „Al. I. Cuza” la adresa:

<http://uaic.ro/uaic/bin/view/University/Actul+de+%26%23xEE%3Bnfiin%26#355>. Toate informațiile citate din *Anuare*, în studiul de față, au fost luate din varianta electronică a acestora, pe pagina web a Muzeului Universității <http://www.muzeul.uaic.ro/ro/cercetare-si-arhiva/anuarul-universitatii-din-iasi.html>.

⁹ *Anuarul 1895-1896...*, p. 16 și 51. A. D. Xenopol este autorul capitoului despre istoria Universității din Iași și cel care a formulat ideea primului rectorat al lui I. Strat și a atribuit lui F. Scriban rolul de pro-rector.

¹⁰ V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800 la 1864*, tom. III, 1894, p. 229. Acesta îl menționa pe I. Strat ca fiind primul rector al Universității, ales „în 6 decembrie 1860”, însă mai adaugă că „totuși la 26 octombrie 1860, Bărnăuțiu fu primul rector provizoriu”. Lui F. Scriban îi rezerva postura de pro-rector. Cu atât mai curioase devin informațiile sale, cu cât V. A. Urechia era profesor al Universității în octombrie 1860 și director în Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice Moldova. Având acest rol, semna documentele oficiale în locul lui M. Kogălniceanu, ministru ad-interim și la Instrucție (p. ministru V. Alexandrescu). El este cel care s-a străduit ca „realitatea” Universității din Iași să devină funcțională, în primele două luni de existență. Volumul său a apărut cu trei ani înainte de textul lui A. D. Xenopol din primul *Anuar*, așa încât rămâne problematică posteritatea celui care i-a atribuit statutul pro-rectoral lui Filaret Scriban. Titulatura de președinte al Consiliului Academic a fost abandonată de toți cei care au rememorat momentul inaugural.

¹¹ Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, ediția îngrijită, studiu introductiv și note de Ilie Popescu Teiușan, București, Editura Didactică și Pedagogică, p. 159. Istoricul îl mai menționa pe F. Scriban ca pro-rector, probabil luând informația de la V. A. Urechia, citat destul de des în carte.

a declasat pe acesta, rezervându-i un rol minor, de interimat. În ecuație intră și prezentarea lui S. Bărnăuțiu ca fiind cel rugat să accepte primul care să prezideze Consiliul Academic, fiind „decanul de etate” al profesorilor. Această informație este inexactă, profesorul ardelean fiind rugat abia în ședința din 24 noiembrie, și nu la prima ședință. La aceasta din urmă, F. Scriban a fost invitat, „prin aclamare”, să accepte conducerea Universității din Iași. Rector al Seminarului de la Socola, pare că lui Filaret Scriban i se transfera demnitatea la noul așezământ universitar. La diminuarea rolului acestuia mai concura și faptul că Facultatea de Teologie a dispărut după primele trei ani de funcționare, iar astfel amintirea profesorilor săi s-a stins și rolul jucat de aceștia a fost dat uitării¹². Un mare semn de întrebare rămâne totuși asupra deciziei Consiliului Academic de a nu prelungi mandatul lui Filaret Scriban în fruntea Universității, preferându-se alegerea tânărului de 24 de ani, Ioan Strat. Cu excepția studiului lui pr. Mihai Mănuță din 1960, până astăzi nu au mai fost înregistrate restituiri ale profesorilor și primei Facultăți teologice din Principatele Unite. Din păcate și recuperarea istoriografică a lui I. Strat (1836-1879) este la fel de problematică¹³, după demisia sa din 1862 de la Universitatea din Iași, acesta plecând la București.

În lipsa unui cadru normativ care să statueze relația cu ministerul de resort, începutul Universității s-a făcut într-o stare de provizorat, debutând

¹² La centenarul Universității, în publicația oficială a Patriarhiei Române, pr. Mihai Mănuță a publicat un studiu important despre Facultatea de Teologie din Iași între 1860 și 1864. Astfel, în opinia acestuia, F. Scriban a ocupat mandatul de pro-rector, în anul academic 1862, iar în primele ședințe a prezidat în mod provizoriu Consiliul Academic. A fost „ales” pro-rector, odată cu alegerea lui I. Strat, în ședința din 24 noiembrie 1860. Informațiile sunt preluate de la N. Iorga și V. A. Urechia, nota 84, astfel se explică și identificarea greșită a lui Simion Bărnăuțiu ca fiind primul rector provizoriu al Universității (Pr. Mihai Mănuță, „Facultatea de Teologie din Iași 1860-1864”, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXVII, nr. 9-10, sept.-oct. 1960, p. 887-888). Deși studiul adună laolaltă multe din informațiile primare, nu clarifică totuși multe dileme ale debutului Facultății de Teologie, dată stabilită de Mănuță în noiembrie 1859, apoi complică mult numărul profesorilor Facultății de Teologie, nu lămurește rolul lui F. Scriban, statutul Facultății, funcționarea efectivă a acesteia după 1863, profilul studenților. În studiul analizat, unele dintre surse au fost citate în mod eronat (cazul fondurilor de arhivă), altele ignorate sau interpretate greșit, mai ales în ceea ce privește datarea evenimentelor. Nu sunt lămurite cazurile de recomandări la catedrele Facultății și nepuse în practică. De exemplu, cazurile lui Genadie Popescu și Ieromonahului Ieronim, recomandați în noiembrie 1860. Vezi recomandarea Universității și decretul de numire, SJAN Iași, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice Moldova, dosar 154/1864, f. 1-3, dosar 128/1860, f. 74.

¹³ Vasile Nechita, Ion Pohoăț, *Din istoricul liberalismului economic în România. Ioan Strat - un deschizător de drumuri*, Galați, Editura Porto Franco, 1993. În special cap. III, *Rectorul*, este deficitar sub raportul documentării și interpretării. Autorii consideră, în mod greșit, că Strat a fost întâi decan al Facultății juridice, apoi, datorită meritelor sale, a fost ales rector. Aceștia citează masiv revista *Ateneul român* din 1860. Aici sunt inventate dialoguri între profesori, imaginate discursuri din Consiliul Academic, inexistente totuși în procesele verbale ale ședințelor.

sub auspiciile multor dezacorduri cu Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Spre exemplu, pentru lunile octombrie și noiembrie 1860 avem o multitudine de interpretări asupra numărului profesorilor Universității din Iași, toate greșite în opinia noastră¹⁴. Acest lucru provine mai ales din lectura diferită a documentelor și neînțelegerea circuitului legal prin care un profesor recomandat de Consiliul Școlar, apoi, după 26 octombrie 1860, de cel Academic, ajungea să fie propus de Minister sancțiunii domnitorului. *Statutele* au cuprins doar principiile generale, deși au fost voci între profesori, I. Strat de exemplu, care au solicitat și cuprinderea aspectelor particulare în viitorul cadru legal¹⁵. Acest fapt a paralizat activitatea tinerei instituții și a supus contestărilor dreptul la existență a primei universități din Principate. Incertitudinea a făcut ca Universitatea să funcționeze cu mari întreruperi, fapt care s-a răsfrânt și asupra autorității universitare, a rectorului în mod special. „Universitatea fără corp” este descrierea atribuită de istoricul Florea Ioncioaia primilor ani de existență. Practic, în perioada 1860-1863, Universitatea din Iași nu a avut un rector numit în condițiile legale, ales de Consiliu și apoi recomandat de Minister sancțiunii domnitorului, conform articolului 3 din *Statutele* Universității. Cu toate acestea, istoria oficială a Universității¹⁶, inclusiv cea din *Anuare*, consemnează pentru fiecare an universitar alegerea unui rector. Nu există incertitudini decât în ceea ce privește mandatul lui F. Scriban, din anul academic 1861-1862¹⁷.

¹⁴ Spre exemplu, decretele domnești de confirmare a numirii profesorilor F. Scriban, Șt. Micle și Șt. Emilian au fost emise în 5 noiembrie 1860, deci, în mod legal, aceștia nu trebuiau să participe la ședințele Consiliului Academic până acea dată (SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 129/1860, f. 68, 70; dosar 128/1860, f. 68). Scriban, a cărui numire a fost primită de Universitate pe 12 noiembrie, chiar semna documentele oficiale ale Universității în calitate de președinte provizoriu și/sau p. rector. Inclusiv, propria numire a rezoluționat-o (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 1/1860, f. 18). Curios este faptul că în toate aceste decrete domnești este trecută data de 5 octombrie 1860, pentru momentul eliberării, însă, ulterior, luna a fost modificată prin tăierea și scrierea lunii noiembrie.

¹⁵ I. Strat a menționat și aspectele particulare ale funcționării instituției în timpul ședinței Consiliului Școlar din 5 octombrie 1860 (SJAN Iași, fond Comitetul Central de Inspecțiune Școlară, f. 68). Cadrul general legiferat prin actul de înființare va fi hotărâtor pentru statutul Universității în perioada 1860-1864. Conștient de faptul că acestea nu normează cuprinzător activitatea Universității, mai ales în raport cu Ministerul, în debutul celui de-al doilea său mandat ca rector, Maiorescu solicita modificarea *Statutelor* (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 34/1864, f. 44).

¹⁶ Lista rectorilor e afișată pe pagina web a Universității: <http://uaic.ro/uaic/bin/view/University/Prezentare>. Diferența față de *Anuare* este că în mandatul din perioada „1861-1862”, F. Scriban nu mai apare ca pro-rector, ci este prezentat în calitate de rector.

¹⁷ Pentru unii teologi, doar în anul școlar 1861-1862, F. Scriban a ocupat înalta demnitate de rector al Universității (Gh. Popa, „Facultatea de Teologie Ortodoxă. Un nou

Astfel, I. Strat a fost primul rector, în anul școlar 1860-1861, urmat de Filaret Scriban în calitate de „pro-rector”, președinte al Consiliului Academic mai exact, între octombrie 1861-1862, N. Ionescu rector între octombrie 1862-1863, pentru ca T. Maiorescu să ocupe mandatul în anul școlar 1863-1864. Cu toate acestea, procesele verbale ale Consiliului Academic arată faptul că în Universitatea din Iași nu au avut loc alegeri pentru demnitatea de rector din noiembrie 1860 (rector ales I. Strat) și până în februarie 1863 (rector ales N. Ionescu)¹⁸. De menționat că în mandatul de președinte provizoriu al lui Filaret Scriban, perioada octombrie-noiembrie 1860, au fost mai multe ședințe ale Consiliului Academic, decât au fost în perioada noiembrie 1860-septembrie 1863¹⁹.

Alegerile în perioada 1860-1863

Modul în care s-au succedat primii rectori, în anii de început a Universității din Iași, a fost diferit de imaginea oficială pe care istoria așezământului a propus-o. Pe baza documentelor care s-au păstrat în Fondul Universității din Iași²⁰, surse coroborate cu cele din arhiva Ministerului Instrucțiunii, cei care au stat în fruntea Universității, ca președinte al Consiliului Academic sau ca rector ales, dar nerecomandat de ministrul Instrucțiunii sancțiunii domnitorului, au fost:

- octombrie - noiembrie 1860: Filaret Scriban, președinte al Consiliului Academic;
- noiembrie 1860 - ianuarie 1862: Ioan Strat, rector;
- iunie 1862 - februarie 1863: Filaret Scriban, președinte al Consiliului Academic;
- februarie - septembrie 1863: Nicolae Ionescu, rector.

început la Universitatea din Iași”, în *Universitatea din Iași. De la modelul francez la sistemul Bologna*, coord. Gh. Iacob, Iași, 2007, p. 498).

¹⁸ La întocmirea primului *Anuar* al Universității sunt redată, în copie, unele diplome ale celor care au absolvit în primii ani. Semnăturile la poziția rectorului sunt edificatoare pentru cronologia oficială, *una greșită*, a primilor rectori pentru fiecare an universitar. Astfel, în ciuda succesiunii propuse, la 4 decembrie 1862, adică în mandatul presupus al lui N. Ionescu, diploma unui student era semnată de Filaret Scriban, președinte al Consiliului Academic (*Anuarul 1895-1896...*, p. 118-121).

¹⁹ După 24 noiembrie, în finalul anului au mai fost programate trei ședințe, care nu s-au mai ținut din lipsă de cvorum, în 1861 a fost o singură ședință, pe 16 iulie 1861, apoi următoarea întrunire s-a ținut abia pe 22 aprilie 1862, celelalte având loc pe 26 și 28 iunie, 18 septembrie 1862 și 12 februarie 1863. La majoritatea acestor întruniri, procesele-verbale sunt expediate în 2-3 propoziții și nu apar menționați profesorii participanți.

²⁰ Anghel, Rodica; Ivănescu, Dumitru, *Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectoratul, 1860-1944. Inventar arhivistice*, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1985.

La prima ședință a Consiliului Academic, din 28 octombrie 1860, profesorii Universității au discutat în jurul necesității alegerii rectorului, văzută drept „constituirea definitivă a autorității academice”²¹. Au fost voci care au solicitat amânarea alegerii (profesorul G. Mârzescu), întrucât în Consiliul Academic nu se aflau reprezentanți ai Facultății de Medicină, a cărei constituire se lăsa așteptată. Și asupra Facultății de Teologie se manifestau îndoieli, mai ales în ceea ce privește completarea catedrelor, F. Scriban fiind rugat să propună profesori. Argumentul profesorului P. Suciu că Universitatea avea personalitate juridică, deci alegerile s-ar desfășura în condițiile legale, nu a întrunit azeziunile așteptate, astfel încât *nehotărârea* și *prevederea* au fost cuvintele de ordine ale ședinței inaugurale. S-a ajuns la un final în care se aștepta constituirea definitivă a Universității, în sensul *Statutelor*, prin îndeplinirea „împrejurării” înființării celor patru facultăți. Pentru a pune în practică actul fondator în privința conducerii Universității, la această primă ședință s-a hotărât totuși să fie ales, „prin aclamare”, un profesor care să prezideze lucrările Consiliului Academic²². A fost ales încă din preambulul ședinței, ca președinte provizoriu, profesorul Facultății de Teologie, Filaret Scriban. Timp de nouă ședințe, Filaret Scriban a îndeplinit oficiile de rector al Universității din Iași, semnând actele oficiale și convocând lucrările Consiliului Academic²³. În mod curent, înalții ierarhi prezidează întrunirile la care sunt prezenți, astfel că, la o primă vedere, nominalizarea lui F. Scriban era una firească.

La a noua ședință a Consiliului Academic, din data de 24 noiembrie 1860, s-a luat hotărârea de a se alege rectorul Universității²⁴. Din cei 12

²¹ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 3/1860, f. 1-3. În baza decretelor de numire și a proceselor verbale ale ședințelor, putem deduce că la inaugurare, profesorii Universității din Iași, de fapt ai Facultăților de Drept și Filozofie, la care se adăuga ierarhul F. Scriban, au fost: F. Scriban, S. Bărnuțiu, I. Popa, V. Alecsandrescu, I. Strat, O. Teodori, I. Lupescu, G. Mârzescu, Șt. Emilian, Șt. Micle, P. Suciu, A. Călinescu (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 10-11). Abia în a VI-a ședință a Consiliului Academic, în preambulul procesului verbal, se menționează profesorii prezenți și cei absenți. În prima ședință a Consiliului, din 28 octombrie 1860, au luat cuvântul nouă profesori. Dintre aceștia, după cum am văzut, trei încă nu fuseseră confirmați prin decrete de numire. Cazul F. Scriban era cel mai interesant, întrucât conducea Universitatea fără a fi profesor, în sensul *Statutelor*. Însă, începând cu luna noiembrie 1860, Consiliul Academic devine foarte atent la cadrul legal în care erau numiți profesorii. Din a doua jumătate a lunii, s-a acceptat prezența, în cadrul Consiliului, a profesorilor recomandați la catedre doar în momentul publicării decretului de numire. Profesorii N. Ionescu, propus de Consiliu pe 20 noiembrie, sau arhiereul V. Suhopanu, decretul domnesc fiind din 10 noiembrie, dar apoi numirea sa a fost amânată, nu au participat la ședințe până la venirea decretului de numire. În ședința de alegere a rectorului Strat, din 24 noiembrie, nu au fost prezenți și nici menționați în rândul corpului profesoral.

²² SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 3/1860, f. 1.

²³ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 5/1860, f. 2.

²⁴ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 10-11.

profesori ai Universității au fost prezenți 10, Ștefan Micle și P. Suciuc lipsind. Decizia alegerii rectorului, anunțată în convocarea ședinței de către președintele Consiliului Academic, F. Scriban, s-a luat cu majoritate de voturi în ședința a opta, întrucât informațiile care se vehiculau anunțau faptul că înființarea Facultății de Medicină va „tărăgăna mai mult timp”²⁵. Profesorul Mârzescu a motivat hotărârea corpului universitar de a proceda la o astfel de soluție întrucât „exercitarea drepturilor concese prin statute e paralizată”²⁶. În opinia acestuia, rectorul e „custodele drepturilor noastre”, Universitatea neputând funcționa într-o stare de provizorat. La votul final au participat 7 profesori din cei 10 prezenți. Profesorii Bărnăuțiu, Popa și Emilian, fiind supuși austrieci²⁷, au refuzat să ia parte la alegere. Important, în discuția care a avut loc, a fost punctul de vedere al profesorului G. Mârzescu, care, deși dezamăgit de reacția lui Bărnăuțiu, a solicitat profesorilor transilvăneni să adere la decizia Consiliului Academic²⁸. Temerea profesorului Mârzescu era legată tocmai de faptul că profesorii Facultății juridice nu luau parte la vot, ceea ce constituia o posibilă vulnerabilitate, deoarece procedau la alegerea rectorului Universității, într-un moment când, potrivit *Statutelor*, Universitatea nu era încă constituită. Votul final a consemnat alegerea în unanimitate a lui „Ion Strat, propunerea Facultății juridice, drept rector al Universității”²⁹. Documentele existente, procesele verbale ale ședințelor, care nu știm cu câtă fidelitate au înregistrat discuțiile³⁰, nu permit formularea unei ipoteze asupra alegerii lui Strat în calitate de rector și renunțarea la continuarea mandatului început de F. Scriban.

Din cauza conflictelor care au izbucnit între Universitate și titularii de la Instrucțiune, dr. G. Cuciureanu în 1861 și Al. Cantacuzino în 1862, alegerea lui Strat nu a mai fost supusă validării ministrului și apoi

²⁵ Informația era exactă. După cum vom vedea, la Minister, recomandările profesorilor Facultății de Medicină intrau în uz cu anul școlar 1861, odată cu votarea noului buget.

²⁶ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 10.

²⁷ Pentru o imagine asupra profesorilor ardeleni ai Universității (S. Bărnăuțiu, Șt. Emilian, I. Pop, Șt. Micle, P. Suciuc), vezi, Stela Mărieș, „Profesorii ardeleni la Universitatea din Iași în sec. al XIX-lea”, în *Universitatea din Iași 1860-1985. Pagini din istoria învățământului românesc*, Iași, 1987, extras.

²⁸ Din transcrierea discuțiilor din cadrul ședinței, luările de cuvânt au fost încrâncenate, Bărnăuțiu fiind catalogat de către Mârzescu că s-a transformat dintr-o „călăuză” într-o „deziluzie” (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 10). Abia în această ședință din 24 noiembrie 1860 s-a solicitat lui Bărnăuțiu, pentru prima oară, acceptarea funcției rectorale. *Anuarele* și, pe linia aceasta, istoriografia au datat invitația adresată profesorului transilvănean ca fiind făcută în prima ședință a Consiliul Academic, din 28 octombrie 1860.

²⁹ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 11

³⁰ Vezi cazul revistei *Ateneul român*.

promulgării prin decret domnesc³¹. Timp de 2 ani, Universitatea nu a funcționat decât pentru puțin timp, miza disputelor fiind completarea catedrelor. Astfel că, considerându-se jigniți după destituirea profesorilor G. Mârzescu și G. Petrescu, o parte a profesorilor (Șt. Emilian, V. Alexandrescu, A. Călinescu, I. Lupașcu, O. Teodori) și-au dat demisia, printre ei numărându-se rectorul Ioan Strat, în ianuarie 1862³², și Filaret Scriban, în aprilie 1863³³. Am adus în discuție aceste două nume întrucât I. Strat era rectorul în funcție, încă nevalidat, iar F. Scriban a fost recuperat de memoria Universității din Iași ca îndeplinind funcția de pro-rector în anul școlar 1861-1862³⁴. Lipsa informațiilor despre acești ani³⁵, funcționarea într-o stare de provizorat a Universității, așteptarea în unele cercuri a iminentei dispariții a instituției ieșene, mai ales după demisia lui Kogălniceanu din guvern în ianuarie 1861, face ca asupra acestor primi ani de existență a Universității din Iași să existe anumite incertitudini.

Alegerea lui I. Strat în funcția de rector nu a fost niciodată confirmată de Minister. În condițiile conflictului dintre Minister și Universitate (cel mai probabil Universitatea nu mai funcționa), în anul școlar 1861-1862 nu s-a procedat, conform *Statutelor*, la alegerea unui rector. Astfel încât, în momentul demisiei lui I. Strat din ianuarie 1862, acesta ocupa încă funcția de rector. Din lipsa informațiilor, nu putem

³¹ Rectorul I. Strat refuza să ducă la îndeplinire însărcinări primite de la Minister pe motiv că nu era confirmat (D. Berlescu, *op. cit.*, p. 118-119). Istoricii D. Berlescu se înșeală când menționa că printr-un asemenea comportament Strat „se îndepărta de terenul pe care îl pusese alegerea”, documentul menționându-l în această situație pe candidatul G. Petrescu, care solicitase și fusese recomandat la catedra de drept administrativ (SJAN Iași, fond MCIP, dosar 130/1860, f. 3).

³² D. Berlescu observa în mod corect faptul că, nefiind confirmat rector, I. Strat nu a putut demisiona decât din funcția de profesor (D. Berlescu, *op. cit.*, p. 119).

³³ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 27.

³⁴ Este cazul listelor cu rectorii Universității expuse în primul anuar al Universității și în cel al Universității Mihăilene, precum și al fotografiilor rectorilor expuse în cel de la jubileu: *Anuarul 1895-1896...*, p. 51; *Anuarul general al Universității din Iași tipărit cu prilejul jubileului de 50 de ani*, Iași, 1911; *Anuarul Universității Mihăilene din Iași. 1930-1935*, Iași, 1936, p. 125.

³⁵ La alcătuirea primului *Anuar* al Universității, autorii se plâneau de lipsa de informații, întrucât în primii ani ai existenței sale și „până către anul 1864”, cancelaria Universității din Iași era ținută de rector, în lipsa bugetării „serviciului pentru lucrările de cancelarie”, astfel multe dintre documente pierzându-se (*Anuarul 1895-1896...*, p. 106). Din punctul nostru de vedere, informația este inexactă. Documentele nu există pentru că Universitatea nu a funcționat pentru multe luni, iar acestea nu au fost elaborate. De asemenea, numerele de înregistrare a hârtiilor emise de instituție sunt consecutive iar, în perioadele de nefuncționare, Consiliul Academic nu s-a întrunit. În perioada 1860-1862, la Ministerul Instrucțiunii s-au întocmit 4-5 dosare de corespondență cu Universitatea din Iași, în timp ce pentru învățământul secundar sau pentru culte numărul este de ordinul sutelor (SJAN Iași, fond MCIP Moldova).

documenta soarta demnității rectorale până în momentul 28 iunie 1862, atunci când, în Consiliul Academic, se solicita lui I. Strat „sigiliul Universității” pentru a i se încredința lui Filaret Scriban, care devenise din nou „președinte provizoriu”³⁶. Anul școlar 1862-1863 l-a găsit în postura de președinte provizoriu tot pe Filaret Scriban, întrucât, pentru al doilea an consecutiv Universitatea din Iași nu își alegea rectorul. Conflictul a continuat și în anul 1863, însă profesorii au decis, alarmați de starea de provizorat din interiorul Universității, să „procedă îndată la constituirea definitivă a autorității academice”³⁷. În ședința din 12 februarie 1863, a fost ales rector „pentru anul școlar curgător” N. Ionescu³⁸. Din cauza dificultăților prin care trecea Universitatea, la ședință nu au fost decât 6 profesori și profesorii ardeleni care nu au votat, astfel încât N. Ionescu a fost ales rector cu 5 voturi, unul primind O. Teodori. Acesta din urmă a fost desemnat să îndeplinească și mandatul de cancelar al Universității, fiind, în sensul *Statutelor*, primul dintre cei care gestionau actele oficiale și asigura în acest fel administrarea și corespondența Universității³⁹. În prealabil, pentru a conferi legitimitate votului (în Universitate nu mai avuseseră loc alegeri din noiembrie 1860), dar și pentru a oferi profesorilor transilvăneni posibilitatea de ajuta Universitatea să iasă din criza de „autoritate academică”, profesorul Mârzescu a propus ca prin „aclamare” să fie ales Bărnuțiu rector, ca fiind „decanul de etate”⁴⁰. Invariabil, ca și în cazul primei solicitări, acesta a refuzat, argumentele sale fiind vârsta înaintată, faptul că era „supus străin” și pentru că funcția era de natură administrativă. Acest ultim argument va cântări destul de greu în acceptarea ocupării demnității rectorale și în cazul altor profesori prestigioși ai Universității.

Conflictul încă existent între Minister și Universitate a făcut ca numărul mic al celor care au votat, precum și abținerea de la vot a profesorilor transilvăneni, să conducă la refuzul validării de către ministrul Instrucțiunii a alegerilor, astfel încât nici N. Ionescu nu a fost numit rector de Minister prin decret domnesc. Astfel, la 17 februarie, Ministerul, în acord cu Consiliul Superior al Instrucțiunii, a solicitat Universității „să procedă la o nouă alegere a rectorului”⁴¹. Consiliul Academic nu a luat în dezbatere solicitarea Ministerului și nici nu a dat curs unei noi alegeri. Soarta

³⁶ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 20.

³⁷ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 21.

³⁸ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 22.

³⁹ Vezi și Florea Ioncioaia, „Titu Maiorescu și primul său rectorat...”, p. 403, nota

⁴⁰ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 21.

⁴¹ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 27.

solicitării ministeriale o vom afla abia în toamna anului 1863, după alegerea ca rector a lui Titu Maiorescu, în ședința din 18 septembrie⁴².

Odată cu alegerea lui Maiorescu, în ședința din 18 septembrie 1863, Universitatea din Iași a intrat într-o nouă etapă a existenței sale. Avizarea alegerii făcute în sânul Consiliului Academic, de către Minister, a făcut ca în ședința din 31 octombrie să se audă aclamații precum „Traiască legalitatea”, „Traiască Universitatea română”⁴³, iar Maiorescu să fie unanim declarat „noul și primul rector al Universității”⁴⁴. Entuziasmul profesorilor exprima de fapt temerea că alegerea lui Maiorescu putea să nu fie validată, iar *Statutele* să fie din nou încălcate⁴⁵. O preocupare legitimă, întrucât timp de trei ani Universitatea nu a avut un rector ales în condițiile legale, Maiorescu fiind, din acest punct de vedere, *primul rector* confirmat prin decret domnesc al Universității din Iași.

Himera Facultății medicale, reprezentarea teologilor și problema rectoratului

Aparent, între afirmațiile din subtitlu nu este nici o legătură. Însă, inaugurarea Universității din Iași, în lipsa Facultății de Medicină și a celei de Teologie, va marca decisiv statutul rectoral din perioada 1860-1863. În studiul său dedicat primelor decenii de existență a Universității din Iași, D. Berlescu făcea următoarea remarcă: „este greu de spus când și cum a fost luată în mod special hotărârea de a constitui facultățile în Universitate. Probabil că o asemenea hotărâre nici nu a existat”⁴⁶. Această incertitudine lasă de fapt să se întrevadă rațiunile care au stat la baza nașterii primei forme de învățământ superior din Principatele Unite și, în al doilea rând, modelul de universitate pe care l-a consacrat actul inaugural al Universității din Iași. În schimb, cea de-a doua aserțiune a istoricului D. Berlescu trebuie reevaluată. O astfel de idee prinde contur începând cu toamna anului 1859 și se reapează constant odată cu venirea lui Kogălniceanu la conducerea

⁴² Maiorescu a întrunit 4 voturi în timp ce V. Alexandrescu 3 voturi (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 30). Până astăzi alegerea lui Maiorescu, la 24 de ani, în funcția de rector a rămas un „mister” (Florea Ioncioaia, „Titu Maiorescu și primul său rectorat...”, p. 415).

⁴³ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 30.

⁴⁴ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 24/1863, f. 7.

⁴⁵ În scurt timp, Maiorescu va profita de oportunitatea oferită de situația că profesorii transilvăneni nu votau, fiind supuși străini, pentru a obține un nou mandat de rector pentru anul școlar 1864-1865 (Florea Ioncioaia, „Titu Maiorescu și primul său rectorat...”, p. 413). Noul minister, al Justiției, Cultelor și Instrucțiunii, îl va înștiința pe Maiorescu că la lucrările Consiliului de natură administrativă, profesorii transilvăneni, P. Suciuc, Șt. Emilian, I. Pop, trebuiau să fie excluși (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 33/1864, f. 9).

⁴⁶ D. Berlescu, *op. cit.*, p. 121.

guvernului, în aprilie 1860. În această perioadă, s-au făcut pregătiri pentru întocmirea unor statute ale Facultăților de Drept și Medicină, s-a decis înlocuirea școlii reale cu secția a II-a a Facultății filozofice, s-a votat bugetul acestora, s-au căutat soluții pentru dezvoltarea școlii de chirurgie a dr. Negură (1832-1884) drept bază a Facultății de Medicină și s-a insistat pe ideea că Facultatea de Teologie „funcționa deja în Seminarul de Socola”. Însă, în ciuda acestor eforturi, cauza învățământului medical va reprezenta, în același timp, preambulul și definitivă consacrare a Universității din Iași⁴⁷.

În 5 august 1860, Kogălniceanu anunța că va oficia personal deschiderea Universității din Iași pe data de 1 octombrie⁴⁸. Cum Facultățile de Drept și Filozofie funcționau⁴⁹, iar Facultatea de Teologie „era lucrătoare de mult în seminarul episcopicesc”⁵⁰, s-a transferat către Consiliul Școlar,

⁴⁷ Pentru o imagine asupra încercărilor de a înființa învățământul medical, vezi, D. Berlescu, *op. cit.*, p. 105-108; cap. „Învățământul Medical”, în *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași 1860-1960*, vol II. Din păcate, informațiile publicate la centenarul Universității nu au depășit nivelul studiilor din mediul medical: L. Wasserman, „Începuturile învățământului medical în Moldova”, în *Revista medico-chirurgicală*, LX, 1956, nr. 4, p. 29-41; G. Barbu, „Școala de chirurgie din Iași a dr. Negură (1859-1860)”, în *loc. cit.*, p. 63-66. În primul *Anuar*, A. D. Xenopol cataloga cursul de anatomie a dr. Negură ca fiind „un început de facultate de medicină” (*Anuarul 1895-1896...*, p. 25).

⁴⁸ SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 129/1860, f. 5. Din punctul nostru de vedere, în hârtiile oficiale e greu de dat momentul când începe folosirea termenului de Universitate. De exemplu, la Minister, atunci când, pe 8 august, s-a întocmit referatul de justificare a cumpărării caselor Rosset Roznovanu pentru a „servi drept local Universității, bibliotecii naționale și muzeului de pictură”, termenul este folosit, pentru ca apoi, la finalul lunii, în raportul către domn și în decretul domnesc să fie menționat localul facultăților (SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 109/1860, f. 20, 53, 54). O discuție asupra folosirea termenului de Universitate merită încă făcută (Vezi și Florea Ioncioaia, „Înființarea și începuturile Universității...”, p. 136).

⁴⁹ În 20 august 1860, se promulga decretul de înființare a secțiunii a II-a a Facultății de Filozofie (SJAN Iași, fond MCIP, dosar 129/1860, f. 9).

⁵⁰ Opinia a fost formulată de S. Bărnăuțiu, de aceeași părere fiind V. A. Urechia (Pr. Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 876.) Kogălniceanu se exprimă la fel în textul raportului său din 16 octombrie, Facultatea de Teologie „predată în seminarul de la Socola” (*Raportul* lui Kogălniceanu în *Anuarul 1895-1896*, p. 44). Însă, lucrurile nu erau atât de simple. În septembrie 1860, luați prin surprindere de solicitarea rectorului seminarului de la Neamț de a primi o catedră la Facultatea de Teologie din Iași, Ministerul a replicat că nu știa de existența unor catedre libere, solicitând Consiliului Școlar să prezinte o listă a catedrelor. Statutul Facultății era la stadiul de promisiune, neștiindu-se cum va putea fi aceasta inaugurată. Artificiul cu Seminarul de la Socola nu avea acoperire în documentele ministeriale. Pe 10 noiembrie 1860, decretul de numire a lui Suhopanu este primit de Universitate. Scriban menționa, în rezoluție, că s-a amânat „darea adeziunii la adresa prezentă până la definitivă constituire a Consiliului Academic” (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 1/1860, f. 20; decretul este publicat în *Monitorul Oficial al Moldovei*, nr. 34, 12 nov. 1860). Probabil, abia după 24 noiembrie, Suhopanu va fi considerat profesor al Facultății de Teologie. Interesant este cazul lui F. Scriban, a cărui confirmare domnească ajunge la Universitate tot pe 10 noiembrie 1860 (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 1/1860, f. 18). Acesta era considerat deja profesor al

organism în cadrul Ministerului, apoi Consiliului Academic al Universității, sarcina identificării „reprezentării” Facultății de Medicină. Cum vom vedea, reprezentarea Facultății în cadrul Universității era mai importantă decât înființarea în condiții precare a acesteia. Lunile septembrie și octombrie au fost decisive pentru soarta Facultății și, implicit, pentru noua Universitate și rectorul ei. În schimb, constituirea Facultății de Teologie a fost concepută treptat, întrucât funcționarea ei fusese deja anunțată. Fidel planurilor sale, la 16 octombrie 1860, aproape ignorând profesorii Universității, Kogălniceanu anunța, în raportul care însoțea decretul domnitorului de promulgare a *Statutelor*⁵¹, că a fost cumpărat un imobil pentru „trebuințele facultăților din care trei deja funcționează”. În ceea ce privește Facultatea de Medicină, acesta preconiza că va putea fi deschisă abia peste șase luni, urmând a funcționa „treptat, în 5 ani”. Kogălniceanu avea o idee clară asupra termenelor și dificultăților înființării unei facultăți de medicină, însă a mascat incertitudinile din rândul profesorilor universitari prin necesitatea că „trebuie să facem un început”, „greșind” dacă s-ar întârzia „înființarea” facultății, întrucât „medici români și străini capabili de a preda la facultate avem”⁵². Erau opinii în totală opoziție cu cele vehiculate de universitari ieșeni în cadrul Consiliului Școlar, în același timp contrazicând flagrant textul *Statutelor* care permiteau doar profesorilor români să predea.

La Ministerul Instrucțiunii, în cadrul ședinței din 10 octombrie 1860 a Consiliului Școlar, s-a reluat discuția în privința învățământului medical. Prezenți, pe lângă membrii de drept, au fost medicii Negură și Cuciureanu. Acesta din urmă a deschis ședința, completat apoi și de dr. Negură în privința lipsurilor, cu o sentință dură la adresa încercărilor de a oficializa învățământul medical la Universitate: „străinii [...] vor râde de noi”⁵³.

Facultății, recomandarea ministerială a numirii sale fiind făcută în 22 octombrie 1860. Era rectorul Universității din Iași și fostul rector al Seminarului de la Socola, calitate în care fusese și membru în Consiliul Școlar din cadrul Ministerului, acolo s-a luat decizia ca a învățământului teologic să fie transferat către Facultate.

⁵¹ SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 129/1860, f. 120-121. Raportul, împreună cu *Statutele* Universității au fost tipărite, în toamna anului 1860, într-o broșură intitulată *Documentele Universității din Iași* (SJAN Iași, fond MCIP, dosar 129/1860, f. 180).

⁵² SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 129/1860, f. 120-121.

⁵³ SJAN Iași, fond CCIP, dosar 35/1860, f. 72. Dr. Cuciureanu (1814-1886), medic la Sf. Spiridon, cu specializări în spitalele din Anglia, Franța și Germania, unde a fost trimis de Societatea de Medici și Naturaliști, în 1842, să studieze organizarea spitalicească. În studiul publicat, dr. Cuciureanu formula soluția ca medicilor spitalului Sf. Spiridon să le fie acordate drepturi extinse, astfel s-ar putea organiza o facultate medicală. Între 1859-1861 a ocupat fotoliul de președinte al Societății de Medici și Naturaliști (pentru o imagine asupra lui Gh. Cuciureanu, vezi, Rodica Ifțimi, „Doctorul Gheorghe Cuciureanu și stema familiei sale”, în *Acta Bacoviensia*, IV, Bacău, 2009, p. 35-42). Dr. Negură (1832-1884), licențiat în 1856 al Facultății de Medicină din Berlin, nu era medic la Sf. Spiridon când a formulat, în 1859, programul noii facultăți de medicină, care gravita în jurul școlii sale de chirurgie. Se pare că

Președintele ședinței, profesorul V. A. Urechia, director în cadrul Ministerului, a minimalizat reacția medicului. În lipsa mijloacelor necesare, „nu cerem o facultate completă. Dați-ne pentru acum măcar simple officii de legalitate! (termenul este greu de descifrat s.n.) care să înlocuiască de acum dată pe babe, cărora le-ați ridicat dreptul de mai lecui omenirea”⁵⁴. F. Scriban a completat aserțiunile lui Urechia, menționând că „toate universitățile când s-au înființat nu au avut toate mijlocele necesare. Să mergem dar noi înainte căci tot începutul este greu”. I. Strat a completat că „sunt universități care nu au facultate de medicină și au titlu de universități”⁵⁵. Această concluzie a fost asumată de Consiliul Școlar, ceea ce probabil că i-a și servit drept bază legală lui Kogălniceanu în formularea *Raportului*. Astfel, Consiliul era de acord ca „facultățile astăzi în activitate să aibă titlul de Universitate”. S-a opus acestei interpretări doar profesorul Facultății de Drept, G. Mârzescu. În principiu, Consiliul Școlar propunea, pentru moment, ca cele trei facultăți, din care cea teologică era creditată că „funcționa” deja în cadrul unui gimnaziu (Seminarul de la Socola n.n.), să se constituie într-o Universitate.

În aceste condiții, *raportul* lui Kogălniceanu de peste 6 zile pare că plusează la capitolul Facultății de Medicină, ignorându-și colaboratorii. *Statutele* devin mai mult un deziderat, decât un act fondator și pun o presiune pe umerii profesorilor universitari. Cu această moștenire s-a deschis Universitatea, la 26 octombrie 1860. Pe parcursul primelor ședințe se va vedea o linie descrescătoare în intenții, de la „înființarea” facultății la simpla sa „reprezentare”, pentru ca apoi subiectul să fie abandonat. Tonul discuțiilor este mai dur, însă, față de Consiliul Școlar, actul inaugural obligându-i să întrevadă soluții pentru „definitiva înființare a Universității”. Primele ședințe ale Consiliului Academic mai au o semnificație în raport cu învățământul medical, arătându-ne statutul medicilor „strains”, doriți în *raport*, dar refuzați de *Statute*.

În prima ședință a Consiliul Academic al Universității, din 28 octombrie 1860, profesorii au fost nevoiți să reia discuția din jurul existenței *de facto* a Universității din punctul în care Kogălniceanu o proiectase în textul *Statutelor*. S-a convenit, „căci încă facultatea de medicină nici nu e

relațiile dintre cei doi medici nu erau dintre cele mai bune, Cuciureanu, probabil, dorind să îi fie recunoscute meritele inaugurale (L. Wasserman, *op. cit.*, p. 34). De altfel, spitalul Sf. Spiridon i-a respins dr. Negură toate solicitările pentru paturi, cadavre, în general, i-a refuzat sprijinul pentru eforturile sale de a organiza școala de chirurgie (G. Barbu, *op. cit.*, p. 64). Vezi dosarul școlii de chirurgie a dr. Negură, SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 82/1859.

⁵⁴ SJAN Iași, fond CCIP, dosar 35/1860, f. 72.

⁵⁵ SJAN Iași, fond CCIP, dosar 35/1860, f. 74.

reprezentată” de 2-3 profesori, să fie invitați medicii Negură și Fătu⁵⁶. Tot în cadrul ședinței s-a discutat despre alegerea decanilor, însă s-a convenit că alegerea nu este apanajul Consiliului Academic, ci al facultăților. Se încerca să se ascundă de fapt că nu puteau fi aleși decanii decât pentru două facultăți, drept și filozofie, celelalte două, medicină și teologie, încă nu funcționau, iar potențialii profesori aveau un statut incert.

Facultatea de Medicină reprezenta un caz aparte. Asupra dr. Negură au fost totuși discuții legate de calitatea sa, V. A. Urechia menționând că acesta avea decret domnesc de numire⁵⁷, deci în principiu era profesor. Decretul acorda, însă, doar dreptul de a ține „un curs liber” de chirurgie, lucru care nu putea susține reușita identificării sale ca profesor al preconizatei Facultății de Medicină. Cert este că, încă din prima ședință, se observă intenția lui V. A. Urechia de a forța „reprezentarea” Facultății medicale în Consiliu („ce se poate pentru Negură se poate și pentru Fătu”, care fusese profesor la școala de moașe ce reprezenta „o catedră constitutivă a facultății de medicină”). Astfel, Urechia încerca constituirea și *de iure* a legitimității așezământului universitar⁵⁸. De altfel, aceste eforturi își vor vedea în curând efectul. Pe modelul Facultății teologice, al cărei antecedente se prezentau ca fiind în cadrul Seminarului de la Socola, și Facultății de Medicină i se inventa o pre-istorie.

La rândul ei, Facultatea de Teologie avea un singur profesor, F. Scriban, a cărui numire nu fusese încă sancționată de domnitor. Acesta se afla în rândul universitarilor fiindcă era și rectorul Seminarului de la Socola, acolo unde, în opiniile ministeriale, funcționase până atunci facultatea⁵⁹. Deci, în opiniile oficiale exprimate în octombrie 1860, F. Scriban era „transferat” din învățământul gimnazial. Logica aceasta a fost contrazisă în luna noiembrie 1860, când s-a dovedit obligatorie numirea sa, prin decret domnesc, în învățământul superior⁶⁰.

⁵⁶ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 10/1860, f. 2.

⁵⁷ Decretul domnesc de numire a dr. Negură ca profesor pentru „cursul public de chirurgie și medicină” a fost publicat la 15 ianuarie 1860 (SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 82/1859, f. 66).

⁵⁸ În raportul de recomandare a dr. Negură se menționa că „o asemenea îndatorire a d-sale Negură poate fi de mult folos pentru începerea facultății de medicină, cerută de așezământul școlar” (SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 82/1859, f. 65).

⁵⁹ C-tin Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin din mănăstirea Socola, fondat în 1804*, Iași, 1885. Erbiceanu, numărându-se, alături de I. Creangă, printre primii studenți ai Facultății de Teologie, nu face niciieri o asemenea afirmație.

⁶⁰ În ecuația numirii, lipsea totuși recomandarea din partea Consiliul Școlar sau academic, existând doar propunerea Ministerului, în 22 octombrie 1860, ca F. Scriban să fie „întărit profesor” (SJAN Iași, fond MCIP, dosar 128/1860, f. 68). Probabil, de aceea, pr. Mihai Mănuță a catalogat numirea lui Scriban ca fiind făcută „din oficiu” de către Minister. Mănuță se înșeală și atunci când îl pomenește pe episcopul Melchisedec Ștefănescu în rândul profesorilor numiți ai facultății (pr. Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 888).

În ședința de a doua zi, s-a prezentat doar dr. Negură, care a deplâns faptul că *Statutele* au prevăzut doar profesori români, lucru care a „descurajat total” pe medicii evrei care ar fi putut candida la catedre⁶¹. În fața acestei dileme, s-a convenit să fie invitat și dr. Fătu pentru a-și expune punctul de vedere. În a treia ședință, F. Scriban a deschis lucrările cu speranța că „înființarea” facultății să se petreacă cât mai „timpuriu”, pentru a „paraliza șicanele ce întâmpinără pînă acum pământenii datorî a ține examene înaintea doctorilor străini și evrei”⁶². Au fost mai multe argumente ale greutăților demarării unor cursuri medicale, însă lucrurile trebuiau urgentate și era necesar ca Facultatea de Medicină să fie reprezentată și să își aleagă un decan. La argumentul că nu pot fi pregătiți studenții în patru ani, li s-a replicat că pot prelungi cursurile după nevoi. Dr. Fătu, mai realist, a întrebat „cum să se realizeze acest important vot al guvernului” (actul de înființare s.n.), militând pentru invitarea tuturor medicilor români din capitală să își dea concursul. În continuare, dr. Negură a exprimat, se pare, sensul în care gândise Kogălniceanu Universitatea Națională de la Iași⁶³, „să nu dăm ocaziunea străinilor de a ne împresura și aici”⁶⁴. Fătu insista totuși pentru „concursul mai multor confrăți”. S-a convenit, în cele din urmă, asupra trimiterii scrisorii de invitare⁶⁵.

Începând cu a patra ședință, dr. Fătu nu s-a mai prezentat, venind doar dr. Negură. În ședința a patra s-a citit răspunsul dr. Cuciureanu care refuza să primească o catedră la Facultatea medicală⁶⁶. În ședința a cincea nu s-au întrunit din lipsă de cvorum, în a șasea s-a discutat pe seama bugetului și a scrisorii către medici. Pe 17 noiembrie, în a șaptea ședință, nu s-a discutat cazul facultății, abia în timpul celei de a opta, profesorul Mârzescu propunea președintelui să „precipiteze completarea facultății medicale”⁶⁷. În a noua ședință s-a purces la alegerea rectorului „fără a mai

⁶¹ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 10/1860, f. 3.

⁶² SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 10/1860, f. 5.

⁶³ Termenul de Universitate națională a fost folosit de Kogălniceanu în textul invitației din 19 octombrie 1860, alcătuită pentru deschiderea Universității din 26 octombrie 1860 (SJAN Iași, fond MCIP, dosar 137/1860, f. 35). Sintagma mai apare doar în într-un singur document oficial, în momentul recomandării spre sancțiunea domnitorului a profesorului I. Pop, la catedra de trigonometrie a Facultății de Științe din cadrul „Universității Naționale din Iași” (SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 129/1860, f. 65).

⁶⁴ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 10/1860, f. 6.

⁶⁵ Textul scrisorii din 29 octombrie 1860 în SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 1/1860, f. 1 și 4.

⁶⁶ Scrisoarea de refuz a lui Cuciureanu la SJAN Iași, Colecția Documente, pachet 553/176, f. 1. Documentul a fost scos din cadrul fondului Universității și integrat colecției. Scrisoarea este din 5 noiembrie, înregistrată la Universitate pe 13 noiembrie, rezoluția fiind semnată de către Filaret Scriban.

⁶⁷ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 10/1860, f. 8.

aștepta completarea facultății medicale⁶⁸. În tot acest răstimp, Consiliul Academic a privit soarta învățământul medical ca fiind decisivă pentru „constituirea definitivă” a Universității. Pentru aceasta, vor propune profesori și vor „imagina” studenți, astfel încât *Statutele* să fie respectate.

Termenul de „completare” ar trebui să nu fie întâmplător. După cum am văzut, Consiliul Academic, prin vocea lui V. A. Urechia, deci a unui demnitar din Minister, îl considera pe dr. Negură reprezentant al facultății. Însă, în preambul, au fost menționați profesorii lipsă din cadrul ședinței și cei prezenți⁶⁹. Nu erau menționați, în nici o calitate, reprezentanți ai Facultății de Medicină. Deși Kogălniceanu le pusese o țintă la care nu aveau să ajungă în curând în privința învățământului medical, profesorii din Consiliul Academic au încercat să garanteze dreptul la viață a așezământului universitar. Preventiv, textul *raportului* lui Kogălniceanu lăsa un termen de jumătate de an pentru începerea cursurilor medicale⁷⁰. În aceste condiții, primii profesori ai Universității s-au străduit, ca în cele șase luni identificate de acesta, să asigure o brumă de reprezentare a facultății, atât la nivelul profesorilor cât și al studenților. La o lună de zile distanță de la inaugurarea instituției, Consiliul Academic, realizând că urma să îndeplinească totuși condiția expresă prevăzută de *Statute* în privința funcționării celor patru facultăți, a decis să aleagă rectorul Universității.

Indicii ale încercărilor de inaugurare a Facultății de Medicină s-au păstrat în fondul Universității⁷¹, însă lămuritoare sunt documentele din fondul Ministerului Instrucțiunii. Aici se păstrează recomandarea făcută de Consiliul Academic, la 9 noiembrie 1860, pentru completarea catedrelor Facultății de Medicină cu profesorii: Bendella și A. Fătu la clinica internă,

⁶⁸ S-au ales și decanii facultăților, iar la Facultatea Teologică a fost ales F. Scriban. După cum am văzut, V. Suhopanu urma să fie recunoscut după „deplina constituire a Consiliului Academic”, care s-a făcut odată cu alegerea rectorului. Procesul verbal al ședinței nu menționează detaliile alegerilor, însă, *de facto*, Scriban figura ca singurul profesor al facultății.

⁶⁹ A. D. Xenopol, citând procesele verbale ale primelor ședințe, prezintă în mod eronat lista primilor membri ai corpului profesoral, adăugând pe ieromonahul Ieronim Buțureanu și pe dr. Negură și omițându-l pe A. Călinescu, pe care îl menționează totuși în lista profesorilor Facultății filozofice, secția a II-a (*Anuarul 1895-1896*, p. 14-15, p. 19). A. Călinescu a fost recomandat de către Consiliul Școlar pe 29 august, Ministerul validând numirea sa la secția a II-a a facultății filozofice cu 17 septembrie (SJAN Iași, fond CCIP, dosar 33/1860, f. 213, f. 257).

⁷⁰ *Raportul* era parte componentă din decretul domnesc care conținea *Statutele*, deci în principiu avea aceeași forță juridică.

⁷¹ Pe o adresă din 18 noiembrie 1860 primită de la Minister, în care se solicita prezentarea bugetul facultăților pe anul academic următor, F. Scriban, în rezoluție, a menționat că va convoca în ședință extraordinară pe profesorii din Consiliu și pe „medicii prezenți de Consiliul pentru facultatea medicală” (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 1/1860, f. 21).

Negură la chirurgie, Grecianu la obstetrică și Diamandescio la anatomie⁷². În rezoluția de pe documentul primit de la Universitate se menționa că „facultatea neavând a se deschide decât de la anul, decretele vor cuprinde că salariile vor începe odată cu bugetul pe 1861”. În luna noiembrie lucrurile erau decise în cadrul Ministerului Instrucțiunii, deși, la finalul lunii septembrie 1860, Consiliul Școlar hotărâse ca în cadrul Facultății de medicină, pentru anul I, să funcționeze doar trei profesori, restul cursurilor urmând a fi făcute la Facultatea filozofică, secția a II-a⁷³. Pe 22 noiembrie erau întocmite și semnate decretele de confirmare a numirilor celor cinci profesori la Facultatea de Medicină⁷⁴. Deci, în principiu, Consiliul Academic se asigurase că alegerea rectorului și renunțarea la „provizoratul” din fruntea Universității erau în conformitate cu *Statutele*. Facultatea de Medicină urma să fie reprezentată.

Din câte se pare, studenții facultății au avut o soartă similară. Într-un document oficial al Universității ajuns la Minister, din păcate nedatat, semnat de p. rector I. Strat, se prezentau listele cu studenții fiecărei facultăți. În mod curios, Facultatea de Medicină număra 7 studenți⁷⁵. Putem bănui că documentul a fost întocmit în luna decembrie 1860 sau la începutul anului următor, studenții fiind, cel mai probabil, elevii cursului de chirurgie al dr. Negură. Începând cu luna noiembrie 1860, acesta renunța la ideea școlii sale în lipsa bugetării cursurilor solicitate și a lipsei oricărui sprijin în ceea ce privește accesarea în spitalul Sf. Spiridon⁷⁶.

F. Scriban era, alături de cei doi profesori transilvăneni, Micle și Emilian, neconfirmat de Minister. Practic, în sensul *Statutelor*, până la 10 noiembrie 1860 a fost ilegal. Cu toate acestea, profesorii l-au invitat să prezideze Consiliul Academic pentru că înțelegeau deficitul de legitimitate în care se afla Universitatea. Din punctul nostru de vedere, era singurul care, în condițiile inaugurării Universității, putea fi ales în demnitatea rectorală. S-a apelat la soluția provizoratului său, deși prin aceasta urma să ocupe

⁷² SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 82/1859, f. 144. Interesantă era mențiunea legată de ședința din 5 noiembrie 1860 a Consiliul Academic, în care s-ar fi propus cele cinci recomandări. Cu toate acestea, în 5 noiembrie, la Universitatea din Iași, nu a avut loc nici o ședință a Consiliului.

⁷³ SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 82/1859, f. 125. Raportul Consiliului, din 27 septembrie 1860, care analizase programul Facultății de Medicină, propus de dr. Negură.

⁷⁴ SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 82/1859, f. 163.

⁷⁵ SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 129/1860, f. 22. Acest fapt este un detaliu important al funcționării Universității în primele luni, întrucât, într-un document oficial tipărit de Minister, la Universitatea din Iași, în anul academic 1860-1861, se făceau cursuri doar la Facultățile de Drept, Filozofie și Teologie (SJAN Iași, fond MCIP, dosar 129/1860, f. 36).

⁷⁶ SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 82/1859, f. 132, 140. Lista elevilor care au urmat cursul de chirurgie al dr. Negură și care au fost evaluați în iunie 1860 nu se cunoaște încă.

funcția rectorului, întrucât au sperat că F. Scriban nu va atrage posibile invalidări asupra Universității, mai exact în ceea ce privește documentele emise de instituție. Oricare alt profesor eligibil pentru demnitatea rectorală putea fi invalidat dacă se forța, de către oponenții lui Kogălniceanu, interpretarea că fusese ales rector peste o instituție care, în mod legal, nu se înființase încă. Îndeplinise până atunci un post de conducere, rector al Seminarului de la Socola, de unde părea că s-a „transferat” cu tot cu înalta demnitate la Universitatea din Iași. Fiind un înalt ierarh, F. Scriban avea calitatea să prezideze ședințele unei instituții care încă nu știa dacă avea dreptul să funcționeze sau ar fi trebuit să aștepte „deplina constituire”.

Filaret Scriban: rector vs. președinte al Consiliului Academic

În ierarhia simbolică a noii Universității, dar și a sistemului învățământului din Principate, rectorul urma să ocupe un rol central. Acesta „priveghea” asupra instrucției universitare și valida acordarea celor „mai mari onoruri academice: licență, doctorat, diplome de maiștri, ingineri etc” (art. 7 din *Statutele Universității din Iași*). Cele 11 articole ale actului de înființare au pus bazele funcționării Universității din Iași, fiind rapid transformate într-un adevărat fundament normativ, oferind noii instituții și rectorului ei o serie de argumente pe baza cărora Universitatea și-a putut afirma autonomia (art. 1).

În *Statutele Universității din Iași*, la articolul 3, se prevedea că alegerea rectorului era acordată profesorilor, rectorul ales urmând a fi recomandat de către ministrul Instrucțiunii sancțiunii domnitorului⁷⁷. Fiind practic ales de către universitari, ministrul și domnitorul urmând a întări alegerea făcută, se asigura și *in fapt* un principiu la care vor apela constant profesorii ieșeni în deceniile de existență a Universității până la Al Doilea Război Mondial: autonomia funcțională a Universității, sau cum era prevăzut în *Statute* „dreptul Universității de a se administra de sine în cauze științifice și disciplinare”. Rectorul, ca și decanii facultăților, erau aleși la începutul fiecărui an universitar, nefiind stipulată nici o condiție în privința numărului de mandate. Persoana rectorului era garantul autonomiei universitare; el era cel care prezida Consiliul Academic, forul unde se luau deciziile disciplinare asupra profesorilor sau studenților (art. 6). Fiind o instituție nouă în învățământul românesc, luând naștere ca urmare a

⁷⁷ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 18/1861, f. 10. Totuși, formula folosită pentru a denumi alegerea și confirmarea rectorului este destul de neclară, atributul ministerial al recomandării sancțiunii domnitorului nefiind definit în mod precis, lăsând loc interpretărilor (Vezi și Florea Ioncioaia, „Începuturile și înființarea...”, p. 140).

funcționării sub aceeași autoritate a celor patru facultăți⁷⁸, Universitatea din Iași și implicit rectorul său au fost investite cu un prestigiu simbolic și au asumat un alt tip de notorietate în ierarhia Ministerului Instrucțiunii⁷⁹. Deși nu erau prevăzute și pârgurile necesare ale autorității rectorului⁸⁰, principiile prevăzute în *Statute* au constituit, în percepția profesorilor săi, modelul de la care și-au afirmat o legitimitate în relația, deseori tensionată, cu Ministerul Instrucțiunii.

După cum am văzut, în baza articolului 3, rectorul prezida un Consiliu Academic compus din profesorii Universității. Însă, *Statutele* nu menționează în mod expres dacă rectorul și președintele Consiliului Academic puteau funcționa separat, altfel spus dacă un profesor putea fi președinte al Consiliului Academic fără să fie și rector ales. *Statutele* nu au prevăzut și modalitatea alegerii/desemnării președintelui Consiliului, stabilind acest rol doar rectorului Universității. După înființarea Universității, profesorii au amânat momentul alegerii rectorului, inclusiv al alegerii decanilor facultăților, așteptând momentul înființării Facultății de Medicină. Acest lucru ar fi însemnat deposedarea de autoritate a așezământului universitar. Însă, la prima ședință a Consiliului Academic, profesorii l-au ales „prin aclamare” pe F. Scriban președinte provizoriu al Consiliului, temându-se de faptul că Universitatea, nefiind legal constituită în sensul *Statutelor*, va transfera deficitul de legitimitate și eventualului rector. Această calitate de provizorat nu era stipulată în *Statute*, însă, prin acest artificiu, profesorii Universității au înțeles că nu fuseseră îndeplinite și obligațiile în privința Facultății de Medicină și au crezut că vor feri persoana rectorului și, implicit Universitatea, de eventuale neplăceri. Provizoratul președintelui Scriban era, de fapt, o formă mascată de interimat a rectorului

⁷⁸ La începuturile sale, Universitatea din Iași a funcționat cu 3 facultăți, Filosofie, Drept și Teologie, Facultatea de Medicină urmând să fie înființată abia în 1879. *Legea asupra instrucțiunii* din 1864 prevedea înființarea Facultății de Științe, ce funcționa până atunci ca secție în cadrul Facultății de Filosofie, conform modelului universității germane (humboldtian). Necesitatea înființării facultății s-a impus în urma dispariției, încă din 1863, a Facultății de Teologie (vezi istoricul facultăților în *Anuarul general al Universității din Iași tipărit cu prilejul jubileului de 50 de ani*, Iași, 1911). În *legea* din 1864, la art. 250, era prevăzută condiția funcționării Universității: „mai multe facultăți, aflându-se înființate într-o localitate, constituiesc o Universitate” (*Antologia legilor învățământului din România*, București, 2004, p. 39).

⁷⁹ Titu Maiorescu este primul rector care a tranșat în termeni categorici relația *autonomia universitară-autoritatea ministerială*, solicitând respectarea *Statutelor* (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 33/1864, f. 9).

⁸⁰ De exemplu, profesorii erau plătiți prin mandate personale direct de Minister (Florea Ioncioaia, „Titu Maiorescu și primul său rector...”, nota 48, p. 400). Sistemul s-a păstrat, întrucât după aproape patru decenii, A. D. Xenopol, în 1898, solicita Ministerului să ia în calcul ca mandatele de plată a salariilor profesorilor să le fie adresate decanilor facultăților și nu rectorului (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 645/1898, f. 58).

Universității, una fără acoperire legală în textul *Statutelor*, în condițiile în care Consiliul Academic conștientiza, în mod acut, necesitatea conducerii Universității.

Mai era o soluție a salvării aparențelor în caz de contestare a legitimității așezământului universitar; acest artificiu a fost conceput mai ales în complicitate cu Ministerul. F. Scriban nu era profesor al Facultății de Teologie în mod legal, decretul de numire fiind promulgat abia pe 10 noiembrie 1860⁸¹. Înalt ierarh, acesta urma doar să prezideze Consiliul, lucru menit să confere o aură de minimă legalitate funcționării Universității, în condițiile în care, după cum am văzut, *de facto* lipseau două facultăți. E drept că asupra celei medicale existau cele mai mari temeri, cea de teologie devenind o realitate începând cu 10 noiembrie 1860, odată cu numirile profesorilor F. Scriban și Vl. Suhopanu.

Probabil, la prima ședință a Consiliului Academic s-a negociat o soluție de compromis, care să nu invalideze *Statutele* ce tocmai consacrau înființarea primului așezământ universitar și, în același timp, să nu expună eventualul rector contestărilor. Nici nu au luat în calcul posibilitatea să solicite Ministerului recomandarea lui Scriban. Acesta urma să semneze hârtiile oficiale ale Universității, existând riscul să fie lovite de nulitate în caz de invalidare a sa, în contextul nefuncționării Facultății de Medicină cel puțin, deci a Universității înseși în sensul *Statutelor*. Necesitatea renunțării la provizoratul conducerii s-a luat întru cât Consiliul Academic „nu avea un rector al său”⁸², ci doar un președinte. În opinia profesorilor se manifestau temeri și îndoieli asupra artificiei din jurul mandatului lui Scriban și înțelegându-se că înființarea Facultății de Medicină era destul de incertă. *Raportul* lui Kogălniceanu salva ceea ce *Statutele* obligau la provizorat. Învățământul medical avea să fie înțeles, în cele din urmă, ca o promisiune.

Problema nu este neapărat de legalitate. Ca orice inaugurare instituțională în Principatele Unite, fondarea Universității a conținut și o doză de improvizatie. În primul *Anuar*, editat la aproape 40 de ani distanță, postura lui Scriban din prima lună de funcționare a decăzut la calitatea de pro-rector. De fapt, numind-o astfel, Xenopol nu a făcut decât să identifice mandatul lui Scriban asemeni posturii prin care cutuma universitară de la finalul secolului al XIX-lea desemna drept pro-rector pe decanul cel mai vechi în funcție, care îl înlocuia pe rector în momentul lipsei acestuia din

⁸¹ Studenții pe care profesorii Facultății îi așteptau, elevi ai Seminarului de la Socola, au refuzat să se înscrie la Facultate, astfel că era dificil de prezis existența învățământului teologic la Universitate în lunile septembrie și octombrie 1860 (Pr. Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 877). V. A. Urechia, în schimb, amintește de faptul că la Facultate s-au înscris elevii clasei a VIII-a de la Seminar (V. A. Urechia, *Didactica*, p. 159).

⁸² SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 10. Opinia îi aparține profesorului G. Mârzescu.

localitate. De altfel, deși formula nu apare ca funcție universitară bugetată decât în *Legea Iorga* din 1932⁸³, pro-rectorul a existat doar în vocabularul universitar și nu putea fi imaginat în lipsa unui rector ales. Probabil, Xenopol, cercetând arhiva Universității, a considerat calitatea de președinte al Consiliului Academic în care fusese ales F. Scriban, funcție dispărută apoi odată cu *Legea Instrucțiunii* din 1864, ca fiind greu de înțeles de contemporani. Îi apărea mult mai în acord cu funcționarea ulterioară a Universității să identifice calitatea lui Scriban ce aceea a statutului de pro-rector. Xenopol a omis faptul că nu exista un rector pe care Scriban să îl înlocuiască, iar alegerea în calitatea de președinte al Consiliul Academic, calitate pe care o putea ocupa doar rectorul Universității, era un artificiu generat de greutățile începuturilor⁸⁴. La câteva decenii de la fondare, opiniile lui Xenopol se încadrau efortului Universității de a restabili ordinea peste incertitudinile inaugurale.

Formula care, retrospectiv, i s-a aplicat acestei calități provizorii a lui Filaret Scriban, aceea de pro-rector, este nepotrivită întrucât această funcție nu exista în limbajul universitar și nici nu a fost folosită în perioada 1860-1864. Statutul pro-rectoral a fost legalizat abia prin *Legea Învățământului Superior* din 1932. În *Legea Instrucțiunii* din decembrie 1864, profesorul care înlocuia rectorul nu era denumit în mod explicit printr-o formulă și nu era asimilat unei funcții bugetate, neavând caracter permanent. Această calitate presupunea înlocuirea rectorului când acesta era plecat din localitate și desemna un profesor, de obicei cel mai vechi decan în funcție (art. 301), care să gireze Universitatea în caz de vacanță a demnității rectorale. Cutuma universitară l-a „mandatat” pe F. Scriban cu această calitate, însă *începuturile Universității au consacrat formula de președinte provizoriu al Consiliului Academic și nu pe cea de pro-rector*. În primii ani de existență a instituției ieșene, în lipsa rectorului sau în caz de vacanță a demnității rectorale, această calitate era asumată de „cel mai vechi în etate” dintre profesorii Universității. Cum fondarea Universității nu a beneficiat de alegerea, în sensul *Statutelor*, a unui rector, Filaret Scriban nu avea pe cine să înlocuiască. *El este cel care, în opinia noastră, a ocupat „prin aclamare”, pentru prima oară, deși provizoriu, înalta demnitate din fruntea rectoratului.*

⁸³ Art. 3 din *Legea pentru organizarea învățământului universitar* din aprilie 1932, în *Antologia legilor...*, p. 257.

⁸⁴ În cadrul celei de-a treia ședințe a Consiliului, s-a folosit formula de „locotenente” de președinte al Consiliului Academic. Formula a rămas singulară și nu a mai fost folosită în actele interne ale Universității pentru a desemna calitatea lui Scriban. În corespondența cu Ministerul apare tot o singură dată, pe 4 noiembrie, însă Scriban nu a semnat documentul, ci doar O. Teodori, secretarul Universității (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 3/1860, f. 6 și dosar 1/1860, f. 2).

Crezând că nu încalcă *Statutele*, profesorii au consimțit asupra faptului că, alegându-l doar președinte, Scriban va putea reprezenta Universitatea până la alegerea rectorului. Ministerul Instrucțiunii nu a validat aceste interpretări juridice, *tratându-l pe F. Scriban drept rector*⁸⁵. *De altfel, acesta semna: p. rector președinte al Consiliului Academic sau simplu p. Rector*. În această calitate a purtat corespondența cu Ministerul și a validat numirile de profesori, ale căror decrete domnești intrau în cancelaria Universității.

Al doilea său mandat, iunie 1862-februarie 1863, survenit într-un moment de tensiuni între Universitate și Minister, e la fel de problematic. Din lipsa informațiilor, atât în arhiva Universității, cât și în cea a Ministerului, nu se știe cum a ajuns în acest rol Scriban, după demisia lui Strat din ianuarie 1862. Probabil, s-a convenit ca profesorul Facultății de Teologie să rejece partitura din primul său mandat de rector provizoriu. În ambele, în corespondența către Minister, din partea rectorului semna F. Scriban cu mențiunea „p.” (pentru) în fața titulaturii de rector, înțelegând prin aceasta caracterul provizoriu, de interimat⁸⁶. Aceasta, cu toate că I. Strat, acreditat ca fiind primul rector al Universității, apoi N. Ionescu în 1863, în sensul *Statutelor* nu au fost niciodată recomandați de către Minister sancțiunii domnului. Mai mult decât atât, semnătura lui Strat pe documentele din perioada decembrie 1860-aprilie 1861 purta, la fel ca și cea a lui Scriban, semnul provizoratului: p. rector, președintele Consiliului Academic. În schimb, pare că Strat nu a semnat niciodată doar folosind titlul de președinte al Consiliului Academic, deși avea și acest rol, ci semna hârtiile oficiale atașând formula de rector la cea de președinte, chiar dacă își înțelegea deficitul de legitimitate⁸⁷.

În ceea ce privește rectoratul lui Strat, lucrurile nu sunt atât de clare pe cât lasă memoria Universității să se înțeleagă. În martie 1861, acesta solicita de la Minister lămuriri în privința motivelor care stăteau la baza neconfirmării sale ca rector, semnând documentul ca simplu profesor. Dezamăgit, concluziona că „prin urmare nici nu mă pot privi ca rector al Universității din Iași”⁸⁸. Aduag faptul că adresa oficială a Universității către Minister, de solicitare a confirmării rectorului, a fost expediată la 26 noiembrie 1860, la două zile de la alegerea lui Strat, fiind semnată de p.

⁸⁵ Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice din Moldova se adresa în 26 noiembrie 1860, deci la două zile de la alegerea lui Strat, „domnului rector Filaret Scriban”. Probabil, încă nu se înaintaseră documentele alegerii lui Strat la Minister (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 5/1860, f. 2).

⁸⁶ Uneori, pe unele documente cu circuit intern, mai ales, apare doar titulatura de „președinte al Consiliului Academic”.

⁸⁷ SJAN, fond MCIP Moldova, 129/1860. f. 115, dosar 130/1861, f. 1.

⁸⁸ SJAN, fond MCIP Moldova, dosar 130/1861, f. 2.

rector, președinte al Consiliului Academic Filaret Scriban⁸⁹. A zecea ședință a Consiliului Academic din 28 noiembrie 1860 a fost prezidată tot de Filaret Scriban, Strat fiind totuși prezent⁹⁰. Jurist la bază, Strat înțelegea să respecte litera *Statutelor* și, astfel, provizoratul de până atunci al lui Scriban să capete sens. Este greu de stabilit cu exactitate data de la care Strat și-a asumat sarcinile de rector. În decembrie 1860, hârtiile primite de la Minister erau rezoluționate de către secretarul Universității, O. Teodori, Strat refuzând să își exercite mandatul⁹¹. Răspunsul Ministerului la solicitarea sa arată, pe de o parte, modul de manifestare a autorității ministeriale în raport cu Universitatea și, mai ales, identificarea sumară a *Statutelor* drept bază legală a funcționării acesteia de către Minister. Lui Strat i se amintea că Ministerul considera legitimă alegerea Consiliului Academic până la primirea sancțiunii din partea domnitorului⁹². În lipsa altor documente oficiale emise de Universitate în perioada mai-octombrie 1861, nu știm cum a semnat Strat hârtiile Universității sau cum și-a asumat în continuare provizoratul. În octombrie 1861, semna fără marca provizoratului, rector dr. I. Strat, la fel pe 25 octombrie, în schimb pe 6 noiembrie 1861, într-o adresă către Minister, semna p. rector⁹³. Este dificil de documentat această perioadă în istoria Universității⁹⁴. Lipsesc multe surse oficiale sau nu sunt pentru că Universitatea nu funcționa efectiv. Însă, din modul în care se folosea titulatura rectorală pe documentele oficiale, putem înțelege cum și-au reprezentat profesorii statutul Universității și al rectorului.

În baza art. 3 din *Statute*, cele trei surse ale autorității rectorale erau: alegerea de către profesori, recomandarea ministrului și sancțiunea domnului. *Până la Maiorescu, nici Scriban, nici Strat și nici Ionescu nu au fost rectori cumulând cele trei condiții prevăzute în actul de înființare.* Universitatea „a luat forma pe care i-a dat-o statutele” menționa D. Berlescu⁹⁵ la centenar, în 1960, înțelegând prin aceasta că profesorii din Consiliul Academic au uzat de dreptul „de a se administra de sine”, lipsind Ministerul de posibilitatea intervenției în autonomia așezământului școlar⁹⁶.

⁸⁹ SJAN Iași, fond MCIP Moldova dosar 137/1860, f. 138.

⁹⁰ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 13.

⁹¹ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 5/1860, f. 6, 7.

⁹² SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 130/1861, f. 3.

⁹³ SJAN Iași, fond MCIP Moldova, dosar 129/1860, f. 109, 112, 115.

⁹⁴ Spre exemplu, în perioada iunie 1862-februarie 1863, în faza demisiilor unor profesori din Universitate, au fost doar 4 procese verbale ale Consiliului Academic (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 8/1860, f. 20).

⁹⁵ D. Berlescu, *op. cit.*, p. 122.

⁹⁶ Abia în iulie 1862, s-a înființat Comitetul Superior de Instrucțiune, până atunci rectorul fiind în situația de a dialoga chestiunile universitare cu Ministerul Instrucțiunii, prin intermediul reprezentanților învățământului secundar. Aceștia practic coordonau Universitatea, lucru asumat destul de conflictual de către universitarii ieșeni (*Ibidem*, p. 121).

Astfel, au asumat, și în practica academică, autonomia pe care au solicitat-o lui Kogălniceanu prin *Statute*.

În opinia noastră, separația pe care au introdus-o sau, mai bine zis, au inovat-o profesorii Universității între calitatea de rector și îndeplinirea provizorie a funcțiilor de președinte al Consiliului Academic se datorează precarității funcționării Universității ieșene la începuturile sale⁹⁷. Provizoriul relației cu Ministerul și incertitudinile care au marcat existența Facultății de Teologie și a celei de Medicină, mai ales, erau cele două coordonate care i-au jalonat Universității primii ani de existență. Din punct de vedere legal, adică al art. 3 din *Statutele* Universității, rectorul era președintele Consiliului Academic. Deci, cele două calități erau sinonime, înțelegând prin acesta o relație de simultaneitate. Nu puteai prezida Consiliul Academic decât în calitate de rector. Artificiile și amânările alegerilor în perioada 1860-1863 au complicat și mai mult statutul rectoral al primilor ani și, implicit, posteritatea lui Filaret Scriban. Cu toate acestea, documentele semnate de acesta îi arată calitatea oficială de rector, fie și provizoriu sau interimar.

Concluzii

Începuturile Universității din Iași au găsit situația rectorului într-o postură de marginalitate față de unii funcționari din Minister, aceasta în directă legătură cu faptul că sistemul încă își definea caracteristicile. În primii ani ai existenței sale, Universitatea din Iași a funcționat cu mari greutăți din cauza ostilității Ministerului, fapt ce a condus la demisia unor profesori⁹⁸. Însă, poate cel mai important aspect al acestei perioade este faptul că, în sensul *Statutelor*, Universitatea nu era legal constituită fără Facultatea de Medicină. *Mai mult decât atât, timp de trei ani, până la alegerea lui Titu Maiorescu, Universitatea nu a avut un rector ales de Consiliul Academic și recomandat de către Minister sancțiunii domnești.* Acest lucru a făcut ca asupra demnității rectorale să persiste o anumită ambiguitate. Însă, odată cu anul academic 1863-1864, Titu Maiorescu va scoate din izolare Universitatea din Iași și va oferi un profil puternic

⁹⁷ În octombrie 1864, când a fost suspendat din învățământ, inclusiv din funcția de rector în care fusese ales în 27 septembrie 1864, Maiorescu solicita să fie ales un alt președinte al Consiliului Academic, „până la reglementarea poziției sale” (SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 34/1864, f. 44). În vulgata universitară, cele două formule, președinte al Consiliului și rector, erau sinonime și desemnau cea mai înaltă însărcinare din fruntea Universității din Iași. Maiorescu dorea ca modelul inaugural să fie reprodus, pentru ca Universitatea să nu sufere de pe urma lipsei rectorului, care reprezenta „garantul autonomiei sale”.

⁹⁸ D. Berlescu, *op. cit.*, p. 119.

administrativ funcției rectorale⁹⁹. Acesta, în percepția colegilor săi din Universitate, a beneficiat de dublul statut de a fi în același timp „*noul și primul rector al Universității*”¹⁰⁰.

În prima ședință a Consiliul Academic au fost transcrise dezbaterile pe marginea oportunității alegerii rectorului, fără ca să fie rezumate și acele discuții care, se pare, au purtat marca consensului. Știm că s-a convenit, încă din preambulul ședinței, *asupra alegerii provizorii a lui F. Scriban în calitate de președinte al Consiliului Academic*. Formula a fost folosită doar la Universitatea din Iași, la ea renunțându-se odată cu *Legea Instrucțiunii* din 1864. Această demnitate a derutat pe cei mai mulți care au investigat anii de început, identificarea ca sinonim al pro-rectorului fiind hotărâtoare. Din punctul nostru de vedere, un al doilea aspect în ecuația „greutăților” anilor inaugurali este constituit de faptul că primilor profesori universitari li s-a dat credit atunci când au precizat că au ales rectorul Universității abia la o lună de la fondarea instituției. În acest fel, I. Strat a devenit primul rector, în timp ce, pentru perioada 28 octombrie-24 noiembrie 1860, în opinia lui A. D. Xenopol, F. Scriban ar fi îndeplinit simplele oficii de „pro-rector”. Mandatul său provizoriu a decăzut la această postură, de pro-rector, deși primii universitari nu s-au adresat acestuia niciodată cu această sintagmă.

În logica primilor universitari și, apoi, a istoriei oficiale, până la alegerea rectorului I. Strat, Universitatea a funcționat într-o stare de provizorat, de aici și titulatura de președinte provizoriu al Consiliului Academic acordată lui Filaret Scriban. Aceasta nu înseamnă că Universitatea nu a funcționat între 28 octombrie și 24 noiembrie 1860, sau a avut o existență nelegală, sub semnul contestărilor și invalidărilor juridice. În timpul acesta, s-au recrutat profesori, s-a purtat corespondență cu Ministerul Instrucțiunii, s-a pus în practică actul de înființare. Mai mult, pentru desăvârșirea autorității universitare s-a ales și un președinte al Consiliul Academic, de fapt una și aceeași persoană cu rectorul Universității. Chiar dacă i s-a acordat un rol provizoriu până în momentul în care profesorii au înțeles că *Statutele* nu anulau funcționarea Universității în lipsa Facultății de Medicină, *Filaret Scriban a fost primul rector al primului așezământ universitar din Principatele Unite*.

În *Statute*, cadrul legal al funcționării Universității, caracterul de provizorat al funcției de președinte nu era stipulat, dar acest lucru a trecut neobservat de către Xenopol. După alegerea „primul rector” la 24 noiembrie 1860, deci după „constituirea definitivă” a Universității, s-a discutat despre acomodarea cadrului legal cu specificul funcționării așezământului.

⁹⁹ Florea Ioncioaia, „Titu Maiorescu și primul său rectorat...”, p. 399 și *passim*.

¹⁰⁰ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 24/1863, f. 7.

Transcrierea discuțiilor nu ne ajută să descifrăm ce anume doreau să modifice, însă profesorii au decis, la finalul celei de-a zecea ședințe, să numească o comisie pentru a elabora proiecte ale „Statutelor generale ale Universității și statute speciale ale facultăților”¹⁰¹. Prima lună de existență a Universității din Iași a fost una decisivă pentru profesorii săi, bogată în evenimente și hotărâtoare pentru soarta învățământului superior din Moldova. S-au întrunit în mai multe ședințe ale Consiliului Academic, unde au dezbătut intens statutul Universității, decât au făcut-o în perioada noiembrie 1860-februarie 1863. În această lună de pionierat, la conducerea Universității s-a aflat arhiepiscopul Filaret Scriban, profesor la Facultatea de Teologie, pe care profesorii, tatonând posibilitățile reale de funcționare a așezământului, l-au mandatat în postul de rector provizoriu.

*Filaret Scriban, Ion Strat or Titu Maiorescu.
Who was the first rector of the University of Iași?*

(Summary)

Keywords: University of Iași, rector, academic memory, historiography

The beginnings of the University of Iași remained, even after 150 years of existence, a difficult subject to research, at least in terms of sources. Meanwhile, the early years of the university institution were seen, at celebratory moments, as a special symbolic stake for the academic memory in Iași. The academics' discourses about the first years of the University of Iași and the historical perception in regular monographs determined the type of legitimacy that was conferred to the first Romanian university. The researchers have not yet reached a consensus regarding the chronology and the significance of inaugural moments.

Regarding the first rectors of the University during 1860-1863, the issue was cleared, both in the academic memory and in historiography, by A. D. Xenopol, in the first *Anual* of the University, in 1897. Based on the historian's affirmations, the chronology of the first rectors was accepted for the following century. The period between October 28 – November 24, 1860, with Filaret Scriban as rector, was systematically ignored from this point of view. Thus, Ioan Strat was perceived as the first rector, though his election occurred one month after the founding of the University. Scriban's provisional mandate declined to the position of pro-rector, although the first

¹⁰¹ SJAN Iași, fond Rectorat, dosar 10/1860, f. 10.

university professors never addressed him that way. Similarly, the former appreciations of Maiorescu were forgotten when he became rector in 1863, and remained the “new and the first rector” of the University for his contemporaries. They were right, as Maiorescu was the first one who fulfilled all the three conditions of a rector mandate: election by the Academic Council, ministerial recommendation and princely approval.

From our point of view, Filaret Scriban was the first rector of the University of Iași. His signature was provisional, p. rector, as he had not been recommended by the Minister of Education to obtain the princely approval. That was also the case of I. Strat, the “first rector”, as he, too, had not been confirmed by the ruler. However, Scriban was elected by the Academic Council as President of the University. Since the University’s *Statutes* clearly stipulated that the rector was to preside over the council, the two positions had to be filled by one person only. Scriban’s election was a trick used by the university professors, who were waiting for the “final establishment” of the institution, by appointing professors for the Faculty of Medicine.

